

تأملی در
اعتقاد به زندگی‌های متوالی

جلد اوّل
یونان

نوشته

دکتر محمد خدادادی

عضو هیأت علمی دانشگاه یزد

سرشناسه : خدادادی، محمد، ۱۳۵۹-

عنوان و نام پدیدآور : تأملی در اعتقاد به زندگی‌های متوالی / نوشته محمد خدادادی.

مشخصات نشر : تهران: دستان، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری : ۳۰۲ ص.

شابک : 978-600-297-159-3

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

داشت : کتابنامه.

یادداشت : نمایه.

مندرجات : ج ۱. یونان

موضوع : تناسخ Reincarnation

موضوع : فلسفه یونانی *Philosophy, Greek

موضوع : فیلسوفان -- دیدگاه درباره روح

موضوع : Philosophers – Views on so...

رده‌بندی کنکره : B۲۰۱۵

رده‌بندی دیویی : ۱۳۹۰۱۵

شماره کتابشناسی : ۶۱۰۱۰

انتشارات دستان

میدان انقلاب، خ اردیبهشت، خ وحید نظری، پلاک ۱۴۱. تلفن: ۶۶۹۴۰۰۰

نام کتاب: تأملی در اعتقاد به زندگی‌های متوالی (جلد اول) - یونان

نویسنده: محمد خدادادی

چاپ اول: ۱۳۹۹ - شمارگان: ۵۰۰ نسخه - چاپ: شریف

ISBN: 978-600-297-159-3

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۹۷-۱۵۹-۳

قیمت: ۵۵۰۰۰ تومان

تلفن پخش: ۶۶۶۱۰۲۱

فهرست

۱۱.....	پیشگمار.....
۲۳.....	فصل اول / سینه‌انداز به زندگی‌های متوالی در یونان.....
۲۷.....	آیین اُرفه.....
۳۵.....	فصل دوم / فیثاغورس و فیثاغورسیان.....
۴۲.....	سیری در اندیشه‌های فلسفی فیثاغورس و فیثاغوریان.....
۴۸.....	دیدگاه‌های فیثاغورس و فیثاغوریان دربارهٔ روح.....
۵۳.....	دیدگاه‌های فیثاغورس و فیثاغوریان دربارهٔ زندگی‌های متوالی.....
۵۶.....	یادآوری زندگی‌های گذشته.....
۶۰.....	عاقبت ارواح (معاد).....
۶۱.....	تأثیرگذاران بر فیثاغورس.....
۶۵.....	تأثیرپذیران از فیثاغورس.....
۶۷.....	فصل سوم / امپدکلس.....
۷۴.....	سیری در اندیشه‌های فلسفی امپدکلس.....
۸۱.....	دیدگاه‌های امپدکلس دربارهٔ روح.....
۸۳.....	دیدگاه‌های امپدکلس دربارهٔ زندگی‌های متوالی.....
۹۳.....	یادآوری زندگی‌های گذشته.....
۹۵.....	عاقبت ارواح (معاد).....

۹۷.....	فصل چهارم / سقراط و افلاطون
۹۷.....	۱- سقراط
۱۱۲.....	اهمیت خود (روح) شناسی از دیدگاه سقراط
۱۱۷.....	رابطه سقراط و افلاطون
۱۲۲.....	۲- افلاطون
۱۲۸.....	آثار افلاطون
۱۳۰.....	سیری در اندیشه‌های فلسفی سقراط و افلاطون
۱۳۲.....	نظریهٔ مُس (اید)
۱۳۶.....	مراتب معرفت
۱۳۹.....	عشق و مراتب آن
۱۴۵.....	خداشناسی
۱۴۹.....	دیدگاه‌های سقراط و افلاطون دربارهٔ روح
۱۶۰.....	دیدگاه‌های سقراط و افلاطون دربارهٔ زندگی‌های متوالی
۱۸۰.....	بیان تمثیلی زندگی‌های متوالی
۱۹۱.....	برزخ ارواح
۱۹۹.....	انتخاب جسم جدید
۲۱۳.....	یادآوری زندگی‌های گذشته
۲۲۵.....	عاقبت ارواح (معاد)
۲۲۷.....	عاقبت ارواح پاک
۲۲۸.....	عاقبت ارواح ستم‌کار
۲۳۱.....	فصل پنجم / فلوپتین
۲۳۸.....	سیری در اندیشه‌های فلسفی فلوپتین
۲۵۳.....	دیدگاه‌های فلوپتین دربارهٔ روح
۲۵۵.....	ضرورت تحقیق دربارهٔ روح
۲۵۷.....	روح فردی
۲۵۹.....	دو بُعد (جزء) عالی و دانی روح فردی

۲۶۵		رابطهٔ جسم و روح
۲۶۷		دلیل هبوط روح فردی
۲۷۲		دیدگاه‌های فلوپین دربارهٔ زندگی‌های متوالی
۲۸۱		یادآوری زندگی‌های گذشته
۲۸۱		عاقبت ارواح (معاد)
۲۸۷		منابع و مآخذ
۲۹۵		نمایه

www.ketab.ir

پیشگفتار

محمد بن عبدالکریم شهرستانی، از محققان برجسته قرن پنجم و ششم هجری در کتاب ارزشمند «الملل و النحل» که دانشنامه‌ای است در مورد مذاهب، بیان عزاید اقوام گوناگون از روزگار باستان تا زمان نگارش آن، می‌گوید: «ما من ملّة من الملل إلّا ولتّناسخ فیها قدّم راسخ». و إنما تختلف طرثوم فی تفرّج ذلک^۱. یعنی: هیچ آیین و دینی از آیین‌ها و ادیان نیست، مگر آنکه تا نسخ (زندگی‌های متوالی) در آن ریشه‌ای قوی دارد، و همانا فقط، آن‌ها در نحوه بیان آن است. این سخن شهرستانی، به عنوان یک محقق مدار مسلمان، بسیار قابل توجه و تأمل است.

همچنین، پژوهشگر معاصر، جان بی. ناس، در کتاب «تاریخ جامع ادیان»، اذعان می‌دارد که: «نظریه انتقال ارواح یا تناسخ، از جملات عقایدی است که تمام مذاهب عالم، از بدویان وحشی گرفته تا اتم تنقذ که دارای فرهنگی متعالی‌اند، همه، بیش و کم، قدمی در را عمیده به آن

۱- محمد بن عبدالکریم شهرستانی، الملل و النحل، به تصحیح ابوعبدالله السعید المندوه، بیروت، مؤسسه الکتب الثقافیه، ۱۴۱۵ ق/ ۱۹۹۴ م، ج ۲، ص ۲۲۲.

برداشته‌اند.^۱

به نظر می‌رسد که بحث دربارهٔ روح و زندگی‌های متوالی، یکی از موضوعاتی است که همواره ذهن بشر را به خود معطوف داشته و به همین دلیل است که تقریباً معتقدان هیچ آیین، مذهب و مرامی را نمی‌توان یافت که به این موضوع، نپرداخته باشند.

روح و مسائل مرتبط با آن، در زمرهٔ پیچیده‌ترین مباحث در الهیات و علوم انسانی است و تحقیقات اندیشمندان، از دیرباز تا کنون، در مورد آن دامه داشته، اما هنوز به نقطهٔ محکم، روشن و مشخصی نرسیده است. ارسطو حدود چهار قرن قبل از میلاد مسیح، در آغاز کتاب «دربارهٔ نفس»، به این موضوع اذعان دارد که پژوهش دربارهٔ روح، کاری است دشوار، و از آنجا که مسائل روح‌شناسی، همانند علوم طبیعی، قابل تجربهٔ حسی نیستند، دستان و صاحب‌نظران این حوزه، نظریات گوناگونی در این زمینه برار داده‌اند که به راحتی نمی‌توان آنها را باطل و نادرست خواند، و برای بررسی صحت و سقم اندیشه‌های ایشان، به تحقیقی ژرف و گسترده نیاز است.^۲

قبل از اینکه بتوانیم در مورد درستی یا نادرستی یک ایده و عقیده اظهار نظر کنیم، لازم است ابتدا تاریخچهٔ آن را مشخص و مراحل و دلایل شکل‌گیری آن نظریه داشته باشیم. علاوه بر این، لازم است تمام معتقدان و مخالفان آن نظریه را بشناسیم و با شنیدن آنها به صورت گسترده و عمیق آشنا باشیم، تا آنگاه با داشتن یک نگاه همه‌جانبه و کلی،

۱- جان بی. ناس، تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، چاپ سوم، تهران، انتشارات پیروز، ۱۳۵۴، ص ۱۰۵.

۲- ر.ک: ارسطو، دربارهٔ نفس، ترجمه و تحشیه علی‌مراد داودی، چاپ سوم، تهران، انتشارات حکمت، ۱۳۶۹، صص ۱-۱۲.

نسبت به پیشینه، زوایا و خفایای آن اندیشه، فارغ از پیش‌داوری، تعصب و جهل، به نقد منصفانه، عادلانه و علمی آن موضوع بپردازیم. در مورد اعتقاد به زندگی‌های متوالی، تاکنون اثری که به واکاوی همه‌جانبه این نظریه در تمدن بشری از دیرباز کنون و در میان همه ملت‌ها، آیین‌ها، مذاهب و مکاتب فکری و فلسفی پرداخته باشد، در زبان فارسی، به نگارش درنیامده است. بیشتر تحقیقاتی که متقدمین و معاصرین ما در این زمینه انجام داده‌اند، محدود به ردیه‌هایی است که به صورت موردی و با اشاراتی به علم کلام اسلامی به نگارش درآمده‌اند؛ هرچند این آثار بر دایره این حوزه، چندان علمی، منصفانه و همه‌جانبه نیستند.

آقای علی موحدیان عطار، در کتاب خود با عنوان «تناسخ، گذشته و امروز» در مورد این سلسله بحث‌ها، این‌گونه می‌گوید: «آنچه در کلام و فلسفه اسلامی درباره تناسخ می‌گویند و می‌گویند و در کتاب‌هایی که در این خصوص نوشته‌اند، آن‌گونه که باید به موضوع پرداخته‌اند و آن‌قدر منطقی و همه‌جانبه نیست تا من پرسش‌گر و متفاوت انسان امروز را اقناع کند. متأسفانه، کمتر کتابی را می‌توان شانی داد که به طور خاص به موضوع تناسخ پرداخته باشد و این موضوع را به طور همه‌جانبه، علمی و به دور از تعصب بررسی کرده باشد. ایشان اذعان می‌دارند که کتاب‌هایی که در رد اعتقاد به زندگی‌های متوالی به نگارش درآمده‌اند، در این امر، موفقیت چندانی در دلبسته

نکرده‌اند؛ حتی کتاب «تناسخ از دیدگاه عقل و وحی»^۱ را نیز که به نظر ایشان، بهترین کتابی است که در این زمینه تألیف شده، در این امر موفق نمی‌دانند و بر این باورند که این کتاب به سؤالات جویندگان این مسأله پاسخ مشخص و دقیقی نمی‌دهد: «حتی اگر این کتاب را هم معرفی کنیم، وضع برای کسانی که با این پرسش مواجهند تغییر نمی‌کند، زیرا این اثر نیز پس از بررسی فلسفی و نسبتاً جامعی که در موضوع تناسخ صورت داده است، به همین نتیجه اذعان می‌کند که دلایل عقلی و نقلی اقامه شده توسط فلاسفه و متکلمان در رد تناسخ، قانع‌کننده نیست».^۲

آقای موسفی نیز در انتهای پژوهش‌شان که توسط مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره) منتشر شده، اذعان می‌دارند که تحقیق در مورد این موضوع، کاری دشوار و پیچیده است و برای رسیدن به پاسخی علمی و همه‌جانبه نیازمند پژوهش‌های جامع‌تر، جدی‌تری و همکاری گروهی هستیم.^۳ تناسخ با وجود قدمت و کثرت مباحث، و کثرت ادله ارائه شده از سوی طرف‌های دعوا، به تحقیق گروهی نیاز دارد. از این‌رو، پیشنهاد می‌شود، «مجلس دایرةالمعارف فلسفه در زمینه

۱- محمدتقی موسفی، تناسخ از دیدگاه عقل و وحی، قم: انتشارات مؤسسه آموزش و پژوهش امام خمینی (ره)، ۱۳۸۸.

۲- علی موحدیان عطاری، تناسخ، گذشته و امروز، ص ۱۴. البته، این کتاب آقای موحدیان نیز با وجود محاسنی که دارد در این زمینه کافی نیست؛ چرا که ایشان در این کتاب حدوداً ۲۰۰ صفحه‌ای، تنها توانسته‌اند اشاراتی کوتاه به آرای مدافعان و مخالفان زندگی‌های متوالی بنمایند و در آرای ایشان چندان دقیق و عمیق نشده‌اند. به عنوان نمونه، در این کتاب، در قسمت زندگی‌های متوالی در یونان، فقط به فیثاغوریان اشاره شده است و آن هم در حد ۲ صفحه و به‌صورت اشارات خیلی کلی (صص ۸۳-۸۴). در حالی که بحث در مورد اعتقاد به زندگی‌های متوالی در یونان، خود، پژوهشی مستقل می‌طلبد.

تکمیل پرونده علمی، با همه ابعاد آن، بسیار بکوشند».^۱

نگارنده نیز بر این عقیده است که برای دستیابی به پاسخی درست و روشن و نقدی منصفانه و همه‌جانبه بر نظریه زندگی‌های متوالی، لازم است که تحقیقی همه‌جانبه و گسترده در این زمینه صورت گیرد. بدین ترتیب که در وهله نخست، پیروان این عقیده و نظرات گوناگون ایشان، از دیرباز تاکنون، به صورت علمی و کامل شناسایی و گردآوری شوند و در مرحله بعد، با یک نگاه کل‌نگر و عالمانه مورد نقد و بررسی قرار گیرند.

این غدا به بحث شد که نگارنده تصمیم بگیرد که دست به تألیف مجموعه کتاب‌های بنده در آنها، اعتقاد به زندگی‌های متوالی، از نخستین تأملات همه این بشری تا به امروز، کنار هم قرار داده شود تا بدین ترتیب، بتوان به یک نگاه کل‌نگر و نقد علمی و منصفانه دست یافت. به همین منظور، در گام نخست و در مجلد اول، به سراغ یکی از قدیمی‌ترین تمدن‌های بشری، یعنی یونان باستان رفتیم تا ریشه‌های اعتقاد به این نظریه را از آنجا آغاز کنیم و سپس، در دیگر تمدن‌ها پی گرفته و تا روزگار معاصر، ادامه دهیم.

امیدواریم با کنار هم قراردادن نظریات مبنی بر «زندگی‌های متوالی» و نقد و بررسی آنها، بتوانیم به یکی از اساسی‌ترین دشوارترین موضوعات فلسفی، نزدیک شده و یا راه را برای تحقیق پژوهندگان بعدی، هموارتر نماییم.

نکته دیگری که اشاره به آن در اینجا لازم است، دلیل به کارگیری اصطلاح «زندگی‌های متوالی» به جای اصطلاح «تناسخ» در این پژوهش

است. اگرچه در ظاهر امر، اصطلاح «تناسخ» در کلام، فلسفه و عرفان اسلامی مترادف با «زندگی‌های متوالی» به نظر می‌رسد، اما تصوّر ترادف این دو اصطلاح، باعث ابهامات و مشکلاتی در مسیر پژوهش و دستیابی به حقیقت خواهد شد.

به نظر می‌رسد که به کارگیری واژه «تناسخ»، برای نظریه «زندگی‌های متوالی» اصطلاح کامل، جامع و مانعی نباشد و از ابتدا با تساهل و تسامح برای این مفهوم، به کار رفته است. در ادامه، به دلایل عدم دقیق بودن کار برد این اصطلاح، اشاره خواهد شد.

«تناسخ» در زبان عربی، مصدر باب تفاعل از ریشه «نَسَخ» است و از نظر لغوی به معنی «بازداشتن یا برطرف گشتن؛ برداشتن چیزی و گذاشتن چیز دیگری» جای آن است^۱ و از نظر اصطلاحی، به معنای تولّد دوباره روح یک انسان در قالب انسانی دیگر، است.

اصطلاح «تناسخ»، فقط یکی از انواع «زندگی‌های متوالی» را شامل می‌شود که باززایش روح انسان در قالب انسان دیگر باشد. در حالی که اگر روح یک انسان در قالب یک حیوان باززایش یابد، آن را «مَسَخ/ تماسخ» می‌نامند. اگر روح انسان به مقادیر پستی نزول کند و در قالب نباتات، باززایش یابد به آن «فَسَخ/ تفاسخ» می‌گویند. و اگر روح انسان در پائین‌ترین درجات وجودی، یعنی به مقادیر تعلّق یابد، به آن «رَسَخ/ تراسخ» می‌گویند.^۲

۱- حسین بن محمد راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، تحقیق محمد سید کیلانی، بیروت، دارالمعرفه، بی‌تا، ص ۴۹۰.

۲- راک: ملاصدراى شیرازی، الحکمة المتعالیة فی الاسفار العقلیة الاربعه، چاپ دوم، قم، مکتبه المصطفوی، ۱۳۷۹، ج ۹، ص ۴؛ عبدالرزاق فیاض لاهیجی، گوهر مراد، با مقدمه زین‌العابدین قربانی لاهیجی، با تصحیح و تحقیق مؤسسه تحقیقاتی امام صادق (ع)، چاپ دوم، تهران، نشر